

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Німецько-український
агрополітичний діалог

Випуск № 09/2014

При Інституті економічних досліджень та політичних консультацій

ОГЛЯД АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Регулювання та використання ГМО в Україні: не заборонено, але й не дозволено

Автор

Юлія Огаренко
ogarenko@apd-ukraine.de

Німецько-український агрополітичний діалог (APD)

Рейтарська 8/5 А, 01030 Київ
Тел. +38044/ 2356327
info@apd-ukraine.de
www.apd-ukraine.de

Українська законодавча база щодо створення та використання генетично модифікованих організмів (ГМО) є виможливою та складною. Хоча ГМО не заборонені й використання генетично модифікованих (ГМ) культур і продуктів за умови успішного проходження державної реєстрації є дозволеним, сільгоспвиробникам досить складно пройти усі процедури і виконати всі законодавчі вимоги. В результаті, жоден трансгенний сорт рослин офіційно не зареєстровано, в той час як де-факто ГМО вирощуються і представлені на українському ринку харчових продуктів та кормів. Оскільки Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, законодавство щодо ГМО має бути наближене до відповідних законодавчих актів ЄС протягом най-ближчих двох років.

Регулювання ГМО в Україні

Україна є стороною Картахенського протоколу¹ з 2000 року, що надає особливу увагу транскордонному переміщенню будь-яких живих організмів, змінених за допомогою сучасної біотехнології, та які можуть мати несприятливий вплив на збереження і стале використання біологічного різноманіття. У 2007 році Парламент України схвалив Закон № 1103-16² Про систему державної біобезпеки на стадії розробки, тестування, транспортування та використання ГМО. Закон регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками (постачальниками), розробниками, вченими та споживачами ГМО і продуктів із вмістом ГМО.

Основними завданнями закону є захист здоров'я людини і навколишнього середовища при здійсненні генетично-інженерної діяльності і використання ГМО, гарантування прав громадян на безпечне використання ГМО, створення належних умов для безпечного практичного застосування ГМО в комерційних цілях і т.д. Промислове виробництво ГМО та продуктів із вмістом ГМО є забороненим до державної реєстрації, яка передбачає молекулярно-генетичний аналіз сортів рослин,

оцінку впливу ГМО на природні види і т.д. У державній реєстрації ГМО може бути відмовлено у разі отримання науково доведеної інформації щодо їх шкідливого впливу на здоров'я людини чи навколишнє середовище. Фактично, порядок державної реєстрації ГМО є досить складним, усі процедури оцінки впливу можуть зайняти до 2-3 років.

У 2009 році Постановою Кабінету Міністрів №468³ було запроваджено процедури маркування продуктів, що містять ГМО. Продукти, що містять частку ГМО вищу, ніж 0,9%, мають бути марковані як "з ГМО". У Постанові також уточнюється, що маркування продуктів, які містять менше 0,1% ГМО є добровільним. Однак, у законах №1778-17⁴ і №1023-12⁵ вимагається обов'язкове маркування продуктів або "з ГМО" або "без ГМО". Таким чином, усі товари на полицях супермаркетів мають помітку наявності чи відсутності ГМО, часто навіть на тих продуктах, які не можуть містити ГМО в принципі, як то сіль або вода. Більш докладний опис процедур регулювання є доступним у звіті АПД (2010) "ГМО: виклики сьогодення та досвід правового регулювання"⁶.

У парламентських комітетах наразі розглядаються декілька законопроектів щодо ГМО. Зокрема, законопроект №3253⁷ передбачає вдосконалення законодавства з біобезпеки (в процесі виробництва, випробувань і транспортування ГМО). У законопроекті №4278а⁸, що був зареєстрований у парламенті в липні, запропоновано ввести штрафи за порушення Закону про біобезпеку № 1103-16 (див. вище).

Ситуація на ринку

У зв'язку із законодавчими недоліками, розпорошуванням контрольних функцій між різними державними органами та обмеженими можливостями випробувальних лабораторій утворилася ситуація, коли реальність не відповідає законодавчим нормам. За даними

³ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/468-2009-%D0%BF>

⁴ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1778-17>

⁵ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/page>

⁶ www.apd-ukraine.de/images/Knigi/final_for_web2.pdf

⁷ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48285

⁸ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51696

¹ http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_935

² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1103-16>

Міністерства охорони здоров'я⁹, в Україні немає ГМО, або продуктів, що містять ГМО, бо жодного ГМО не зареєстровано. Проте, за неофіційною інформацією, отриманою від учасників ринку, близько 70% сої і третина кукурудзи в Україні вирощуються з генетично модифікованого насіння¹⁰. Експерти стверджують, що ГМ-соє широко використовується переважно для внутрішнього споживання, а не на експорт. В іншому випадку, трейдери контролювали б процес закупівлі більш суворо. Генетично модифіковані картопля, ячмінь і бавовна також вирощуються на території України, але в значно менших кількостях (APD, 2010). Оцінки вмісту ГМО в кінцевих продовольчих товарах значно різняться. Згідно даних Українського центру досліджень харчової продукції¹¹, близько 5% харчових продуктів містять ГМО (станом на 2011 р). Начальник Лабораторії молекулярно-генетичних досліджень Українського науково-дослідного та центру проблем стандартизації, сертифікації та якості захисту прав споживачів¹² зауважує, що ГМО містить близько 30% харчових продуктів. Це, в першу чергу, продукти, що містять у якості добавки сою, зокрема, - сосиски, випічка та шоколадні вироби. Представники українського аграрного бізнесу¹³ пропонують легалізувати ті ГМО-культури, які вже були випробувані в ЄС, і їхню безпечність для здоров'я людини і навколишнього середовища було доведено, оскільки Україна не має можливості для власних досліджень. Такі дослідницькі проекти вимагають серйозних фінансових ресурсів і можуть тривати протягом багатьох років. Сільськогосподарські виробники підтримують вирощування генетично модифікованих культур, оскільки на таку продукцію є значний попит на міжнародному ринку, особливо у Східній Азії. Голова Аграрного союзу України вважає, що Україні слід дозволити застосування генетично модифікованих сортів сільськогосподарських культур, вже апробова-

них у ЄС та США протягом трьох років, доки система біобезпеки належно працюватиме в Україні. Генеральний директор Українського клубу аграрного бізнесу вважає, що генетично модифіковані культури можуть бути використані лише для технічних цілей (наприклад, виробництво біоетанолу), що є поширеною практикою в усьому світі, але ГМО-сировина не має використовуватись для виробництва продуктів харчування. Хоча ці пропозиції представників бізнесу виглядають досить обґрунтованими, необхідно також забезпечити, щоб були розроблені та впроваджені інші важливі норми, такі, як співіснування генетично модифікованих культур з традиційним і органічним землеробством.

Регулювання ГМО в ЄС

Застосування технології генної інженерії в ЄС суворо регулюється. ГМО, а також продукти харчування та корми, що містять ГМО, мають пройти комплексну дозвільну процедуру, яка включає оцінку ризиків для здоров'я людини і навколишнього середовища, перш ніж компанія отримає дозвіл на розміщення ГМО на ринку. Вивільнення ГМО в навколишнє середовище і розміщення його на ринку з метою вирощування, торгівлі або переробки в основному регулюється Директивою 2001/18/ЄС¹⁴. Директива впроваджує принципи оцінки екологічного ризику, обов'язкові вимоги моніторингу після розміщення на ринку (включаючи довгострокові ефекти, пов'язані із взаємодією з іншими ГМО і навколишнім середовищем), обов'язкові консультації та надання інформації громадськості. Також Директива зобов'язує до консультацій з Науковим комітетом(-ами)/ Європейським агентством з безпеки харчових продуктів (European Food Safety Authority - EFSA), надає можливість Раді Міністрів схвалити або відхилити (кваліфікованою більшістю) пропозицію Комісії щодо дозволу ГМО, і т.д.

У статті 26а Директиви 2001/18/ЄС зазначено, що держави-члени можуть вживати необхідних заходів для запобігання поширенню ГМО в результаті перенесення пилку ГМО-рослин на території, призначені для звичайного або

⁹ http://zaxid.net/news/showNews.do?moz_perekonuye_shho_produkativ_z_gmo_v_ukrayini_nemaye&objectId=1268782

¹⁰ <http://agronews.ua/node/44794>

¹¹ <http://tsn.ua/groshi/lishe-5-ukrayinskih-produktiv-mistyat-gmo.html>

¹² Згадано в [www.apd-](http://www.apd-ukraine.de/images/Knigi/final_for_web2.pdf)

[ukraine.de/images/Knigi/final_for_web2.pdf](http://www.apd-ukraine.de/images/Knigi/final_for_web2.pdf)

¹³ <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/iz-gmo>

¹⁴ <http://rod.eionet.europa.eu/instruments/559>

органічного землеробства. І хоча відповідальність щодо розробки та реалізації національної політики щодо співіснування (ГМО культур з традиційним землеробством) лежить на державах-членах, Європейська Комісія схвалила Рекомендацію (2003/556/ЄС)¹⁵ щодо керівних принципів розробки національних стратегій і найкращих практик для забезпечення співіснування генетично модифікованих культур з традиційним і органічним землеробством.

Регламент (ЄС) №1829/2003 надає централізовану, уніфіковану та прозору процедуру для розміщення на ринку ГМО або продуктів харчування та кормів, що містять ГМО. Вимоги щодо маркування ГМО та відстежуваності наведені в Регламенті 1830/2003¹⁶. Всі ГМО, дозволені для вирощування, імпорту, а також виробництва продуктів харчування та кормів у ЄС внесені в загальнодоступний реєстр генетично модифікованих продуктів харчування та кормів¹⁷. Станом на листопад 2014 року, він включає 8 ГМ сортів бавовни, 3 - ріпаку, 7 - сої та два ГМ мікроорганізми. Однак, у більшості випадків ці культури дозволені для імпорту в ЄС та переробки, але не вирощування. Дозволяється для культивування лише ГМ сорт кукурудзи (MON810), що містить ген, вбудований для набуття стійкості до лускокрилих шкідників. У той же час, відповідно до постанов ЄС, два ГМ гібриди кукурудзи і три гібриди ріпаку та похідних продуктів мають бути виведені з ринку. Крім того, 23 сорти ГМ культур наразі перебувають в процесі реєстрації.

Особливої уваги заслуговує захисна обмовка ("safeguard clause", стаття 23) Директиви 2001/18/ЄС, яка надає право державі-члену тимчасово обмежувати або забороняти використання та/або продаж ГМ продуктів, дозволених у ЄС, на своїй території, якщо є вагомі аргументи, що ці ГМО можуть становити ризик для здоров'я людини або навколишнього середовища. Це положення було використано

дев'ять разів¹⁸ наприкінці 1990-х років та у 2000 році. Країни-члени ЄС представили свої обґрунтування для розгляду Науковим комітетом(ми) Європейського союзу. Хоча Комітет(и) дійшов висновку, що немає ніяких нових доказів, які б піддали сумніву першопочаткове рішення щодо надання дозволу, Регуляторний комітет не досяг кваліфікованої більшості ні за, ні проти рішень Європейської Комісії з проханням до держав-членів скасувати свої національні захисні заходи. Потім пропозиції Комісії¹⁹ було передано Раді ЄС, яка їх відхилила. На даний час вирощування ГМО де-факто заборонене в Австрії, Франції, Греції, Угорщини, Німеччини та Люксембурзі. Більш докладний опис процедур регулювання ГМО наданий у APD (2010)²⁰ та на сайті Європейської Комісії²¹.

Гармонізація українського законодавства із законодавством ЄС

З метою гармонізації законодавчих норм щодо регулювання ГМО в Україні та ЄС нещодавно було запроваджено деякі зміни до Закону №1103-16²², зокрема, щодо реєстрації джерел ГМО замість продуктів, отриманих з них. Тим не менш, багато інших положень ще мають бути прописані в українському законодавстві. 17 вересня Кабінет міністрів України затвердив план заходів щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, де визначено часові рамки для адаптації законодавства для всіх секторів економіки, зокрема, аграрного, та відповідальні органи. Згідно цього плану Україна має наблизити своє законодавство у галузі біобезпеки з відповідними нормами ЄС протягом найближчих двох років.

Правові акти, необхідні для імплементації положень Директиви 2001/18/ЄС про заплановане вивільнення у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів, мають бути розроблені і подані на розгляд Кабінету

¹⁵ ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/coexistence2/guide_en.pdf

¹⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32003R1830>

¹⁷ http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm

¹⁸ Тричі Австрією, двічі Францією, і один раз Німеччиною, Люксембургом, Грецією та Великобританією.

¹⁹ Згідно процедур системи при Європейській Комісії.

²⁰ www.apd-ukraine.de/images/Knigi/final_for_web1.pdf

²¹ http://ec.europa.eu/food/food/biotechnology/qanda/d4_en.htm#d

²² Зміни було запроваджено законом #1602-18, який доступний за посиланням <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-18>

Міністрів уже в серпні 2016. Директива передбачає, серед іншого, створення ефективної системи інспектування та контролю для забезпечення виконання її положення, особливо, що стосується несанкціонованого використання ГМО, а також оцінку ризиків та процедур інформування щодо вивільнення ГМО й т.д. Крім того, мають бути забезпечені конфіденційність інформації та права інтелектуальної власності.

Український уряд також відповідальний за розробку законодавчих актів щодо імплементації положень Регламенту (ЄС) №1946/2003 від 15 липня 2003 про транскордонне переміщення генетично модифікованих організмів²³ до серпня 2016 року. Регламент вимагає запровадження процедур для планового вивільнення ГМО у навколишнє середовище та безпосереднього використання ГМО у якості харчових продуктів, кормів або для переробки.

Положення Директиви 2009/41/ЄС про використання генетично модифікованих мікроорганізмів (ГММ)²⁴ у замкненій системі, мають бути включені до національного законодавства України до серпня 2017 року. Директива визначає загальні принципи, а також захисні заходи та класифікацію ГММ, гарантуючи проведення оцінки ризиків користувачами, встановлення процедур інформування та критеріїв для надзвичайних ситуацій.

Підсумовуючи, слід зауважити, що Уряд України має дослідити наявну ситуацію щодо обігу генетично модифікованих сільськогосподарських культур і сировини на внутрішньому ринку, запровадити відповідні законодавчі зміни та покращити державне регулювання у цій галузі. Право споживачів на достовірну інформацію про вміст ГМО в продуктах харчування має бути забезпечене, щоб вони мали можливість вибору продуктів, які відпо-відають їхнім вподобанням. Наближення українського законодавства до відповідних норм ЄС сприятиме створенню дієвої системи біобезпеки в Україні.

²³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R1946>

²⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0041>